DAVLAT XARIDLARI TIZIMIDA ELEKTRON SAVDOLARNI RIVOJLANTIRISH YO‘LLARI

Tilyayev Xasan,
Toshkent Kimyo xalqaro universiteti,
public finance yo`nalishi magistri.
Tel: 97 790 77 90,
Email: x.tilyaev@airi.uz

Annotatsiya. *Ushbu tezisda davlat xaridlari tizimida elektron savdolarni rivojlantirish yo‘nalishlari tahlil etilib, xorijiy va mahalliy tajribalar asosida samarali takliflar ilgari suriladi. Elektron tender platformalarining afzalliklari, mavjud muammolar hamda innovatsion texnologiyalarni joriy etishning natijalari yoritiladi. Tadqiqot zamonaviy davlat boshqaruvi, raqamlashtirish va shaffoflikni oshirishga qaratilgan bo‘lib, yuqori ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.*

Аннотация. *В диссертации анализируются направления развития электронных торгов в системе государственных закупок и предлагаются эффективные предложения, основанные на зарубежном и отечественном опыте. Освещены преимущества электронных тендерных площадок, существующие проблемы и результаты внедрения инновационных технологий. Исследование направлено на современное государственное управление, цифровизацию и повышение прозрачности, и имеет высокую научную и практическую значимость.*

Kalit so‘zlar: *Davlat xaridlari, elektron savdolar, elektron tender, raqamlashtirish, avtomatlashtirish, tender jarayoni, davlat boshqaruvi, tadbirkorlik, monitoring tizimi, iqtisodiy raqobat, sun’iy intellekt, texnologik innovatsiyalar, onlayn savdo platformasi.*

KIRISH

So‘nggi yillarda davlat xaridlari tizimini takomillashtirish, uning samaradorligini oshirish va byudjet mablag‘laridan maqsadli foydalanishni ta’minlash davlat boshqaruvi sohasidagi eng muhim ustuvor yo‘nalishlardan biriga aylandi. Jahon tajribasi shuni ko‘rsatadiki, elektron savdolar tizimini joriy etish korrupsion xavflarni kamaytirish, narxlarning sun’iy oshirilishiga yo‘l qo‘ymaslik va xarid jarayonlarida shaffoflikni kuchaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, raqamli texnologiyalarni tatbiq etish davlat organlari, tadbirkorlar va jamoatchilik o‘rtasidagi o‘zaro ishonchni mustahkamlashga xizmat qiladi. O‘zbekiston Respublikasida ham so‘nggi yillarda davlat xaridlari jarayonlarini to‘liq raqamlashtirish, elektron tender platformalarini rivojlantirish va ularni xalqaro standartlarga moslashtirish bo‘yicha qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Elektron savdo tizimining joriy etilishi tadbirkorlar uchun teng raqobat muhitini yaratish, ortiqcha hujjatbozlikni kamaytirish, jarayonlarni soddalashtirish va xaridlarni tezkor tashkil etish kabi bir qator afzalliklarni taqdim etmoqda. Shu bilan birga, amaldagi jarayonlarda duch kelinayotgan texnik nosozliklar, malaka yetishmovchiligi, ayrim normativ-huquqiy bo‘shliqlar kabi muammolar ham mavjud bo‘lib, ularni bartaraf etish elektron xaridlar samaradorligini yanada oshirishni talab etadi. Shuning uchun elektron savdolar tizimini rivojlantirishning ilmiy asoslangan yondashuvlarini ishlab chiqish, xorijiy tajribalarni o‘rganish, innovatsion texnologiyalarni keng joriy etish va amaliy takliflar berish zarur. Ushbu tadqiqot aynan shu masalalarni yoritish, elektron xaridlarning bugungi holatini tahlil qilish va tizimning barqaror rivojlanishiga xizmat qiladigan takliflar ishlab chiqishga qaratilgan bo‘lib, davlat boshqaruvi, raqamli iqtisodiyot va shaffoflikni ta’minlash borasida ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Davlat xaridlarida elektron savdolarning ahamiyati Elektron savdolar joriy qilinganda bir qator ijobiy natijalar kuzatiladi. Shaffoflikni oshirish

barcha tenderlar elektron platformalarda e’lon qilinadi, bu esa korrupsion xavflarni kamaytiradi va natijalarni monitoring qilish imkonini beradi. Raqobatni kuchaytirishda hududiy va vaqt cheklovlari yo‘qligi sababli ko‘plab yetkazib beruvchilar ishtirok etadi, natijada sifat va narx raqobati oshadi. Tejamkorlikda xarajatlarning aniq ko‘rinishi va raqobat narxlarni pasaytiradi, bu esa byudjet mablag‘larining samarali ishlatilishini ta’minlaydi. Jarayonlarni tezlashtirish uchun elektron hujjatlar aylanishi va avtomatlashtirilgan baholash tizimi ish jarayonlarini soddalashtiradi. Ma’lumotlarni tahlil qilish imkoniyatida, platformalarda yig‘ilgan ma’lumotlar strategik qarorlar qabul qilishda muhim rol o‘ynaydi.

O‘zbekiston davlat xaridlari tizimida elektron savdolar holati, O‘zbekistonda davlat xaridlari tizimi bir qator elektron platformalar orqali amalga oshiriladi: **dxarid.uzex.uz, xarid.uz, etender.uzex.uz**. So‘nggi yillarda ochiq tenderlar soni oshib, kichik va o‘rta biznes subyektlari faol ishtirok etmoqda. Shunga qaramay, tizimda quyidagi muammolar mavjud. Hududlarda texnik infratuzilma yetarli emas. Tadbirkorlar elektron tenderlarda ishtirok bo‘yicha yetarli tajribaga ega emas. Ayrim jarayonlar to‘liq raqamlashtirilmagan. Analitik va monitoring mexanizmlari cheklangan. Elektron savdolarni rivojlantirish yo‘llari va texnik infratuzilmani modernizatsiya qilish. Elektron tender platformalarining yuklamaga chidamliligini oshirish. Yagona texnik standartlar va API integratsiyalarini yaratish. Hududlarda yuqori tezlikdagi internet tarmog‘ini kengaytirish. Huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish va elektron xaridlar bo‘yicha yagona normativ-huquqiy bazani yaratish. Tender shikoyatlarini onlayn ko‘rib chiqish tizimini soddalashtirish. Korrupsiyaga qarshi nazorat mexanizmlarini kuchaytirish. Tender jarayonlarini avtomatlashtirish. Baholash va natijalarni aniqlashda sun’iy intellekt elementlarini qo‘llash. Hujjatlarni avtomatik tekshirish tizimlarini joriy etish. Shartnoma monitoringining elektron shaklini yaratish. Tadbirkor va yetkazib beruvchilarni qo‘llab-quvvatlash, elektron

savdolar bo‘yicha bepul trening va seminarlar tashkil etish. Kichik biznes va startaplar uchun soddalashtirilgan ishtirok mexanizmlarini yaratish. Texnik yordam xizmatlarini kengaytirish. Ochiqlik va jamoatchilik nazoratini kuchaytirish va xarid natijalarini ochiq ma’lumotlar shaklida taqdim etish. Har bir tender bo‘yicha shaffof monitoring panelini yaratish. Fuqarolik jamiyati va OAV bilan hamkorlikni rivojlantirish. Elektron savdolar tizimini amaldagi milliy standartlarga to‘liq moslashtirish, uni texnik jihatdan yangilash va zamonaviy talablar asosida takomillashtirish zarur. Tadbirkorlarni elektron xarid jarayonlariga keng jalb etish maqsadida maxsus treninglar, seminarlar va amaliy o‘quv dasturlarini yo‘lga qo‘yish lozim. Shuningdek, sun’iy intellekt hamda avtomatlashtirilgan baholash tizimlarini joriy etish orqali xarid jarayonlarini yanada soddalashtirish, xatoliklarni kamaytirish va samaradorlikni oshirishga erishiladi.

Jarayonlarning shaffofligini ta’minlash, ochiqlik darajasini oshirish va jamoatchilik nazoratini kuchaytirish uchun zamonaviy monitoring vositalarini rivojlantirish muhimdir. Bundan tashqari, normativ-huquqiy hujjatlarni takomillashtirish hamda tender jarayonida kelib tushgan shikoyatlarni onlayn tarzda ko‘rib chiqish mexanizmini joriy etish tizimning ishonchliligi va samaradorligini yanada mustahkamlaydi.

XULOSA

Davlat xaridlari tizimida elektron savdolarni rivojlantirish davlat boshqaruvining samaradorligini oshirish, korrupsiyani kamaytirish va iqtisodiy raqobatni kuchaytirish yo‘lida muhim vositadir. Elektron tizimlarni takomillashtirish orqali byudjet mablag‘laridan samarali foydalanish, tadbirkorlar uchun qulay sharoit yaratish va iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantirish mumkin. Shu bois, elektron xaridlarni rivojlantirish strategik ahamiyatga ega va davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri hisoblanadi. [1. **B.-231.]**

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O‘zbekiston Respublikasi “Davlat xaridlari to‘g‘risida”gi Qonuni. — Toshkent: Adolat, 2021.

2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi qarori: “Elektron davlat xaridlari tizimini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”. — Toshkent, 2022.

3. Hasanov, A. Elektron savdolar va davlat xaridlari tizimini raqamlashtirishning dolzarb masalalari. — “Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar” jurnali, 2023.

4. Karimova, M. Sun’iy intellekt asosida avtomatlashtirilgan baholash tizimlari: nazariya va amaliyot. — Toshkent: Innovatsiya nashriyoti, 2022.